

Rahva informeeritus Riigikogust

Merje Meisalu (RiTo 5), Riigikogu Kantselei pressisekretär

Viimaste aastate küsitlustest selgub, et Riigikogu usaldavate inimeste arv järjest väheneb. Mida teha, et rahvas hakkaks taas parlamenti rohkem usaldama?

Viimastel kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel oli hääletanute protsent alla 50 valimisealistest elanikest, oluliselt paremat tulemust ei ennustata ka käesoleva aasta sügisel toimuvaile valimistele ja 2003. aasta märtsi Riigikogu valimistele. Selline tendents viitab otseselt rahva võõrandumisele riigist. Kas inimesed ei taha riigi ning seeläbi oma elus kaasa rääkida ja on löönud käega või puuduvad neil selleks vajalikud oskused, kogemused ja teadmised?

2001. aasta septembris arvas enamik küsitluid (88%), et nad ei saa kuidagi Riigikogu tegevust mõjutada, vähesel määral arvas selle võimaliku olevat 7% vastanuist. 1996. aastaga võrreldes on viimaste arv vähenenud poole võrra (1996. aastal uskus Riigikogu mõjutamise võimaliku olevat 15% ja 1997. aastal 16% küsitluidest). Elanike informeeritus riigivõimude tööst on seotud nende institutsioonide suhtes valitsevate meeleolude ja hoiakutega. Tihti võib kuulda nii endale kui ühiskonnale esitatavat küsimust: "Kas me siis sellist Eestit tahtsimegi?" Seejuures ei pöörata tähelepanu sellele, et "Eesti loomine" on pidev protsess, riiki tulebki jätkuvalt üles ehitada.

Kuid riiki ei ehitata üles mitte ainult poliitikud seadusi vastu võttes ja riigi toimimiseks õiguslikku raamistikku luues ning välispoliitika kaudu teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega suheldes, riik on eelkõige kodanikud ise. Kodanikeühiskonna tekkeks on vaja aktiivset ja teadlikku kodanikkonda, mis ei teki aga iseenesest. Selleks, et midagi ära teha ja muuta, peab tahte kõrval olema ka teadmisi. Informeeritus ühiskonna juhtimisest suurendab inimeste aktiivse osalemise võimalusi. Inimese aktiivsus on oluline märksõna, sest mõjutada saab üksnes aktiivset subjekti. Mõjutada mitte propaganda kaudu, vaid inimesi ausalt ja avalalt valikuvõimalustest teavitades.

Riigikogu usaldamine on seotud informeeritusega sellest institutsioonist. Teadmatus tekitab määramatuse tunnet ja soovi lasta asjadel minna isevooluted. Artiklis vaatlen, kuidas on muutunud inimeste informeeritus Riigikogu tööst ja ülesannetest ning oma kodanikuõigustest, kust nad hangivad või eelistaksid hankida infot ning kas nad peavad Riigikoguga seonduva kajastatust rahuldavaks. Analüüsis on kasutatud peamiselt sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Polli poolt Riigikogu Kantselei tellimusena aastast 1995 regulaarselt läbiviidud uuringuid "Riik ja rahvas".¹

Inimeste informeeritus oma kodanikuõigustest

Argieluprobleemidega tegeldes on paljudel ununenud, et demokraatlikus riigis on kõrgeima võimu kandja rahvas. Enamik ei kahtle selles, et Eesti on demokraatlik riik. Küll aga teab vaid napilt üle poole Eesti elanikest, et neil on õigus Riigikogu valimistel hääletada. Informeerimise tulemuslikkus oleneb ka sellest, kuivõrd inimesed ise tahavad infot vastu

võtta ja informeeritud olla. Vaadata saab ka poliitika huvi üldisemalt – 2000. aastal väitis 43% küsitlenuist, et neil on 5–6 aasta taguse ajaga huvi poliitika vastu vähenenud, 1996. aastal vastas samale küsimusele jaatavalt 34%.

Inimesi, kes vastasid, et nende huvi on samaks jäänud, oli 30%, oluliselt või mõnevõrra väitis oma huvi poliitika vastu olevat suurenenud 23% küsitlenuist.

Samas ei saa väita, nagu oleksid inimesed lõplikult huvi kaotanud ühiskonna arengu ja poliitika vastu. Üksnes 10% vastanuist arvas 1998. aastal, et rahvas ei peaks üldse poliitikas ja riigi juhtimises osalema või peaks piirduma hääletamas käimisega. 57% arvas, et tuleb olla ka kontaktis oma esindajatega võimuorganeis, ning 25% vastas, et tuleb aktiivselt osaleda erakondades, liikumistes jms. Lootust annab seegi, et mõnevõrra on vähenenud nende hulk, kes leiab, et poliitika ja riigivalitsemine on sedavõrd keerulised, et sellest on võimatu aru saada. 1999. aasta mais arvas nii 56%, 2001. aasta septembris 50% küsitlenuist.

Poliitilise kultuuri olulisi koostisosi on inimeste teadlikkus oma õigustest, mis tähendab arusaamist sellest, kuidas peamised sotsiaalsed ja poliitilised institutsioonid peaksid kodanikega käituma, milliste reeglite ja avaliku käitumise vormide kaudu peaksid toimuma kommunikatsioon, suhtlemine ja asjaajamine (Saar 2000, 185). Väga hästi arvas end olevat 2000. aastal kodanikuõigustest informeeritud 36% küsitlenuist ja pigem hästi kui halvasti 31%, seevastu halvaks või väga halvaks hindas oma sellealaseid teadmisi 61%. Tundub, et inimesed ei teadvusta küllaldaselt oma võimalusi ühiskonna elus kaasa rääkida, pole harjunud olema aktiivsed, et esile kutsuda või mõjutada protsesse.

Usaldus ja huvi Riigikogu vastu

Riigikogu usaldavate inimeste hulk on aasta-aastalt vähenenud, rekordiliselt madal oli usaldus parlamendi vastu 2001. aastal – Riigikogu usaldas 36% küsitlenuist. Mida on võimalik teha, et rahvas hakkaks taas rohkem parlamenti usaldama?

Riigivõimude otsuste senisest usaldusväärsemaks muutmise parimaks võimaluseks peetakse riiklikke programme käsitlevate infosaadete edastamist avalik-õiguslikus ringhäälingus. Seda seisukohta jagab 57% Eesti elanikest, teiseks soovitakse teadlaste ja ekspertide kaasamist riiklike otsuste tegemisse. 2001. aasta jaanuaris jõustunud avaliku teabe seaduses nägi probleemidele lahendust 42% küsitlenuist.

Kui palju huvitab inimesi Riigikogu tegevus? Suurel määral tunneb vajadust Riigikogu tööst paremini informeeritud olla 37% vastanuist (2000. aasta andmeil). Kõige enam (50% vastanuist) tahavad olla informeeritud kõrgharidusega inimesed. Põhihariduse või vähema haridusega inimeste seas tunneb Riigikogu vastu suurel määral huvi 31% ning viiendik ei tunne üldse mingit huvi. Riigikogu juhatuse tegemistest huvitub suurel määral 22% ja alatiste komisjonide tööst 21% vastanuist. Ka siin on jälgitav seesama suunitlus – kõrgharidusega inimesed on peaaegu poole võrra rohkem huvitatud kui põhiharidusega (29% vs 15%).

Kas Riigikogu vastab selles osas rahva ootustele? 1999. aasta küsitluse põhjal hindab 44% vastanuist Riigikogu informeerimise oma tööst väga heaks või pigem heaks. Aastate jooksul

on kasvanud inimeste hulk, kes peavad end Riigikogu tööst hästi informeerituks – 1996. aastal hindas oma informeeritust heaks või pigem heaks 28%, 1999. aastal juba 37% küsitletuist. Üsna puudulikult hinnatakse aga oma teadmisi parlamendikomisjonide tööst, neid pidas heaks vaid 9% vastanuist. 24% leiab, et Riigikogu liikmed täidavad oma ülesannet ajakirjanduses seadusi selgitades küllaldaselt, 48% leidis, et nad ei tee seda piisavalt ning 11% hindas seadusandliku kogu esindajate tööd selgituste jagamisel ebarahuldavaks. Rahul ei olda ka Riigikogu elanikkonnaga kohtumise sagedusega ning probleemide ja ettepanekute ärakuulamisega – positiivse hinnangu andis siin kõigest 13% vastanuist.

Kust saadakse Riigikogu kohta infot?

Teoreetiliselt on Riigikogu tegevus kodanikule nähtavam kui kunagi varem. Riigikogu istungit võib jälgida saali külalisterõdult või Internetis, Internetis on olemas kõik eelnõud, stenogrammid, komisjonide protokollid jpm. Kas see on kaasa toonud inimeste teadlikkuse kasvu Riigikogu tööst?

Riigikogu kodulehekülje informatiivsus annab suurepärase võimaluse olla kursis Riigikogu tegevusega, kuid peab märkima, et Internetti ei ole võimalik kõigil kasutada. Emori andmeil kasutas 2001. aasta II poolel elektronposti või muid Interneti võimalusi 39% Eesti 15–74-aastastest elanikest (Niitra 2002). Interneti kasutajate hulk kasvab jõudsalt, kuid seni ei piisa info pakkumisest üksnes koduleheküljel. Kui inimesed ei tea kodulehekülje olemasolust või neil puuduvad juurdepääsuks vajalikud infotehnoloogilised vahendid või nende käsitlemise oskused, võib võimalus jääda üksnes teoreetiliseks.

Aasta-aastalt on suurenenud inimeste arv, kes teavad, et Riigikogu istungid on avalikud ning neid saab istungisaali rõdult oma silmaga jälgida. Kui 1996. aastal oli seesugusest võimalusest teadlik 20% küsitletuist, siis möödunud aastal 33%. Tuleb aga märkida, et Eestis elavate kodakondsuseta inimestest teadsid seda võimalust 5%, teise riigi kodanikest aga veelgi vähem – 4%. Riigikogu Kantselei on korraldanud aastast 1996 Riigikogu tööd ja hoonet tutvustavaid ekskursioone, peamiseks sihtrühmaks on kooliõpilased. Küllastajate arv tõuseb aasta-aastalt, 2001. aastal külastas Riigikogu 15 517 inimest, individuaalselt käis Riigikogu istungeid jälgimas 410 inimest.

2001. aastal läbiviidud uuringust "Riik ja rahvas" selgub, et inimesed hangivad riigivõimuorganite kohta infot enim telesaadetest (71% vastanuist), raadiosaadetest (61%), ajalehtedest ja ajakirjadest (59%), seejärel teiste inimeste käest, erialakirjandusest, tuttava kaudu, kes on võimuorgan, riigiasutuste Interneti-lehekülgedelt ning teabepäevadelt, kohtumistelt jms. Kõige stabiilsemalt on infoallikana eelistatud televisiooni, teiste infokanalite tähtsus info hankimisel on aastate jooksul vähenenud. Üksnes nõupäevade ja riigivõimuorganite esindajatega kohtumiste osatähtsus on info hankimise allikana aastast 2000 hüppeliselt tõusnud (5 protsendilt 1999. aastal 15 protsendile 2001. aastal). Aastast 1998 on Riigikogu korraldanud teabepäevi maakondades ja institutsioonides (kõrgkoolides, kohalikes omavalitsustes, ka nt Viljandi vanglas).

Peaaegu iga päev vaatab riigivõimuorganite töö kohta info hankimiseks televiisorit 33% inimesi, 41% Eesti ja 20% mitte Eesti kodanikke. Üsna tihti teevad seda enda sõnul 38%

vastanuist, siin ei ole erinevusi eesti ja mitte-eesti rahvusest elanike vahel. Seevastu 43% mitte-eestlasi ammutab televisioonist infot harva või mitte kunagi (eestlastest 20%). Raadiot kasutab infokanalina regulaarselt 61% inimesi, ka siin pole erinevusi rahvuste vahel (vt joonis 1).

Joonis 1. Kust ja kui sageli hangite infot riigivõimuorganite tegevuse kohta?

Riigikogu tööd seadusandjana kajastavad televisioonis peamiselt uudised ning poliitikat ja sotsiaalküsimusi lahkavad saated. Ülevaadet Riigikogus toimunud aruteludest ja vastuvõetud seadustest edastab Eesti Televisioon tunniajalise saadena neljapäeva hilisõhtuti (kordusena reede hommikul). Infotundi 2001. aasta suvest alates enam üle ei kanta. Saate "Riigikogu saalist" reiting on alla 1%. Võib väita, et saate edastamine hilisel kellaajal on õigustatud, sest seda vaadatakse vähe, samas aga ei ole aktiivsel, tööl käival elanikkonnal seda võimalik vaadata. Tekib surnud ring – saadet näidatakse hilisõhtul, sest see kogub vähe vaatajaid, saate vaadatavus on väike, sest tööl käivail inimestel ei ole võimalik seda jälgida. Vähemalt pooli otseülekandeid Riigikogu saalist jälgis 2000. aasta mai andmeil 11% vastanuist. 37% (eestlased 27%, mitte-eestlased 56%) vastas, et nad ei jälgi üldse saadet. 2000. aasta mais korraldatud küsitlusest selgus, et otseülekandeid Riigikogu tegevusest eelistaks vaadata 23% eestlastest ja 8% mitte-eestlastest. Vajadust erisaate järele, mis võtaks lühidalt kokku Riigikogu istungipäeva, tundis 21% eestlastest ja 12% mitte-eestlastest. Enamik inimesi (eestlastest 41% ja mitte-eestlastest 51%) soovib, et Riigikogu tegevust kajastaksid lühidalt uudised. Lahendusena nähakse ka eraldi poliitikasaadet, kus muu hulgas kajastataks Riigikogu tegevust (16%), ja kommenteeritud teleülekandeid Riigikogu istungeilt (15%, 18% eestlastest ja 10% mitte-eestlastest).

Teadmisi riigivõimu kohta hangib ajalehtedest ja ajakirjadest iga päev või üsna tihti 59% elanikest (67% eestlastest ja 47% mitte-eestlastest). Kirjutavat pressit kasutavad infoallikana enam suurema sissetulekuga ja haritumad inimesed. Internetist ammutab riigiasutuste kohta teavet 10% elanikest.

Ajakirjandus parlamentaarse teabe vahendajana

Elanike usaldus ajakirjanduse vastu on aastate lõikes püsinud enam-vähem samal tasemel – pooled elanikest usaldavad või pigem usaldavad ajakirjandust (vt joonis 2).

Joonis 2. Riigikogu ja ajakirjanduse usaldamine 2001. aastal (% hariduse lõikes)

55% inimestest peab riigivõimuorganite tegevuse kajastust ajakirjanduses objektiivseks või pigem objektiivseks. Võrdselt (56%) erapooletuks peavad ajakirjandust Eesti Vabariigi kodanikud ja siin elavad kodakondsuseta isikud. Eestis elavaist teise riigi kodanikest pidas 2001. aastal ajakirjanduse kajastust pigem objektiivseks 47% küsitletuist. Hariduse lõikes vaadatuna on mõnevõrra umbusklikumad keskkharidusega inimesed. Neist 39% leiab, et ajakirjandus pigem ei edasta objektiivset infot riigivõimuorganite tööst.

Et suure osa Riigikogu kohta saadavast teabest koguvad inimesed kirjutava pressit vahendusel, on huvitav vaadata, kuidas seal kajastatakse Riigikoguga seonduvat.

Riigikogu Kantselei tellimisel suhtekorraldusfirma Rull & Rumm poolt 2001. aasta kevad- ja sügisperioodil (15. märts – 15. mai ning 15. september – 15. november) suuremate päeva- ja nädalalehtede põhjal läbiviidud meediamonitooringust nähtub, et enim kajastab trükipress fraktsioonide tegevust. Kevadel tunti rohkem huvi eelnõude menetlemise vastu, sügisel üldise õigusloome ja Riigikogu korraldusliku tegevuse vastu. Mõlemal vaadeldud perioodil olid Riigikogu kohta ülekaalus neutraalsed käsitlused. Informeerivad, kuid mitte hinnangulised kajastused domineerivad uudisteagentuuride (ETA, BNS) neutraalsete uudiste tõttu.

Riigikogu pressitalituse edastatud infost leiab ajakirjanduses kajastuse alla poole.

Riigikantselei on ES Turu-uuringute AS-ilt tellinud uuringuid igal aastal, selgitamaks valitsusasutuste suhtekorraldustöö tuntust ja hinnangut selle professionaalsusele ajakirjanike seas. Riigikogu suhtekorraldustööd hinnati möödunud aastal 9-palli-süsteemis üldhindega 6,7, mis tähendab riigiinstitutsioonide seas kokkuvõttes kolmandat kohta. Riigikogu edastatavat teavet peavad usaldusväärseks 66% ajakirjanikke. Huvitav on märkida, et venekeelse meedia esindajad on vähem usaldavad (40%). Teavitamise pidevust hindasid 49% ajakirjanikest (uudisteagentuurid 78%, venekeelne meedia 80%), kiirust 45% ning avatust 44% küsitletud ajakirjanikest. Oskus suhelda meediaga kogus 61% ajakirjanike heakskiidu. Uuringust nähtub, et ajakirjanikele on kõige olulisem valmisolek meediaga suhtlemiseks ja teabe usaldusväärsus, enim häirib neid liigne bürokraatlikkus. Väiksemat rolli võrreldes varasemaga mängib pressiteadete vormistuse tase ja pressiesindajate kättesaadavus.

Kust hangivad ajakirjanikud materjali?

Valitsusasutuste suhtekorraldustöö uuringust nähtub, et eelistatakse (66% juhtumeist) võtta ühendust juhtkonnaga (poliitikutega). Kasvanud on pressiesindaja tähtsus esimese kontaktina, pressiesindajaga võtab tihti ühendust 63% vastanuist (2000. aastal 53%). Iga aastaga on tunduvalt suurenenud info hankimine Interneti-lehekülgedelt (1999. aastal 40%, 2000 52%, 2001 61%), mis on seletatav nii infotehnoloogiavahendite laiemal levikul kui ka kodulehekülgede informatiivsemaks ja kasutajasõbralikumaks muutumisega. Veebilehekülgede inforikkamaks muutumisele lõi õigusliku raamistiku avaliku teabe seadus. Riigikogu koduleheküljel on Riigikogu istungi otseülekannet võimalik audio või audiovisuaalsel teel jälgida üheaegselt 60 kasutajal, seda võimalust kasutab korraga keskmiselt viis klienti. Keskmisest suurem huvi on olnud nt presidendivalimiste, valitsuse liikmetele umbusaldushääletuste, eelarvearutelude jm laiemat huvi pakkuvate teemade puhul. Lõviosa Riigikogu istungeid Internetis jälgivaist inimestest moodustavadki ajakirjanikud ja ministriumide töötajad.

Vähenenud on huvi pressikonverentside vastu. Üha rohkem ajakirjanikke väidab, et ei külasta kunagi pressikonverentse (1999. aastal 4%, 2001. aastal 13%). Pressikonverentse eelistavad külastada rohkem vene ajakirjanikud (48% vs 15% Eesti ajakirjanikud). Eesti kolleegidest harvemini pöörduvad nad aga pressiesindajate ja juhtide poole, kasutavad infoallikana Interneti ja pöörduvad kolleegide poole. Venekeelse meedia esindajad eelistavad hankida infot kirjalikest materjalidest (43% vs 29%). Võrreldes teiste linnade ajakirjanikega on

Tallinna ajakirjanike tähtsaim suhtluskanal elektronpost. Mujal töötavad ajakirjanikud eelistavad enam otsesuhtlust ja suhtlust telefoni teel.

Tarmu Tammerk märkis 2000. aastal toimunud seminaril "Parlamendi ja ühiskonna vaheline kommunikatsioon: kaasaegse infosüsteemi võimalused", et Riigikogu on paradoksaalsel moel sattunud oma edukuse ohvriks. Uued tehnilised võimalused avavad ka uued perspektiivid parlamendiinfo levitamiseks. Ta küsib: milleks peaks ajaleht või agentuur oma korrespondenti Riigikogus hoidma, kui istungid on jälgitavad Internetist ja eelnõud kättesaadavad, ning nendib, et parlamendireporter on surnud (Tammerk 2000).

Rahvale lähemale

Nii Riigikogu teenindava struktuuri – Riigikogu Kantselei – kui ka iga Riigikogu liikme ülesanne on senisest veelgi aktiivsemalt ja inimesekesksemalt teavitada Eesti elanikke Riigikogu tööga seonduvast. Parlamendil tuleb süvendada koostööd koolidega, et kodanikuõpetuse tunni raames jagada teavet riigi ja seadusloomeprotsessi kohta ning inimeste võimalustest oma tulevikku kujundada. Ühe sammu astus parlament rahvale sel kevadel lähemale ka teabekeskuse avamisega. Teabekeskusesse on kõigil huvilistel vaba sissepääs, keskuse eesmärk on anda soovijaile infot Riigikogu töö, funktsioonide, ajaloo ja seadusloome kohta.

Et enamik parlamendi kohta saadavast teabest jõuab inimesteni ajakirjanduse vahendusel, jääb üle loota, et ajakirjanikud annavad edaspidi veelgi analüütilisemaid ja sisukamaid ülevaateid riigis toimuvast protsessidest ning rahva esinduskogu – Riigikogu – tegevusest.

Kasutatud kirjandus

Niitra, N. (2002). Eesti Internet sai sellel nädalal kümneaastaseks. – Postimees 26. apr.

Riigikogu meediakajastus (2001). Uuring. Suhtekorraldusfirma Rull & Rumm.

Riik ja rahvas (1995–2001). Uuring. Sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll.

Saar, A. (2000). Riik ja rahvas: elanikkonna poliitiline kompetentsus. – Riigikogu Toimetised 1, lk 184–196.

Suhtekorraldus valitsusasutustes (1998–2001). Uuring. ES Turu-uuringute AS.

Tammerk, T. (2000). Totaalne infopakumine: selgus või uputus? Inimmõõde parlamendiinfo edastamisel. – Rahvusvahelisel seminaril "Parlamendi ja ühiskonna vaheline kommunikatsioon: kaasaegse infosüsteemi võimalused" peetud ettekande teesid. <http://www.riigikogu.ee/kantselei.html> (27.04.2002).

Märkused

1 Uuringu andmed on esinduslikud (küsitleti rohkem kui 1000 inimest üle Eesti, küsitluspunkte oli ca 100, valimi sotsiaaldemograafiline mudel vastab enam-vähem elanikkonna üldstatistikale).